

Crna Gora
AGENCIJA ZA ELEKTRONSKE MEDIJE

Broj: 02 – 2252
Podgorica, 30.12.2022.godine

INFORMACIJA
O TELEVIZIJSKIM PROGRAMSKIM SADRŽAJIMA
ZA DJECU

Polazne osnove

Značajna uloga institucija savremenog društva je da svakodnevnim naporima obezbijede djeci i mladima siguran razvojni ambijent. Polazeći od aktuelnog trenutka, u kojem razvojni ambijent u velikoj mjeri oblikuju i elektronski mediji, neophodno je kontinuirano praćenje sadržaja kojima su djeca i mladi svakodnevno izloženi. Stoga su, u eri digitalnih medija, različitih platformi i višekanalne ponude, programski sadržaji namijenjeni najmlađim konzumentima predmet posebne regulatorne pažnje.

Zaštita najboljeg interesa djeteta ima prioritet u Konvenciji UN o pravima djeteta. Član 13 Konvencije garantuje pravo djeteta na slobodu izražavanja, koje uključuje slobodu traženja, primanja i širenja informacija i ideja svake vrste, usmeno ili u pisanoj formi, putem štampe ili umjetničkim oblikovanjem ili drugim sredstvom prema izboru djeteta. Evropska medijska regulativa posebnu pažnju poklanja zaštiti djece na različitim područjima, i različitim etičkim parametrima informacionog društva i audiovizuelnih usluga koje pružaju nove informacione i komunikacione tehnologije.

Mediji imaju širok raspon uticaja na gotovo sva područja razvoja djece i mladih. Nije zanemarljiva pozitivna uloga elektronskih medija na vaspitno-obrazovnom polju, u oblasti kulture i umjetnosti, ali i u razvoju cjelokupnog društva. Ono što je, međutim, predmet javne brige jesu potencijalno štetni medijski učinci. To se prvenstveno odnosi na sadržaje koji bi mogli uticati na različite komponente razvoja djeteta i na sadržaje koji imaju stvarnu ili potencijalnu mogućnost da preusmjere neki aspekt, a u ekstremnim slučajevima i sveukupni razvoj djece i mladih. Kako procjena stepena štetnosti programskih sadržaja nije lak zadatak, naglašava se potreba prilagođavanja programa psihološkim i razvojnim karakteristikama najmlađih konzumenata medija tokom različitih uzrasta njihovog razvoja.

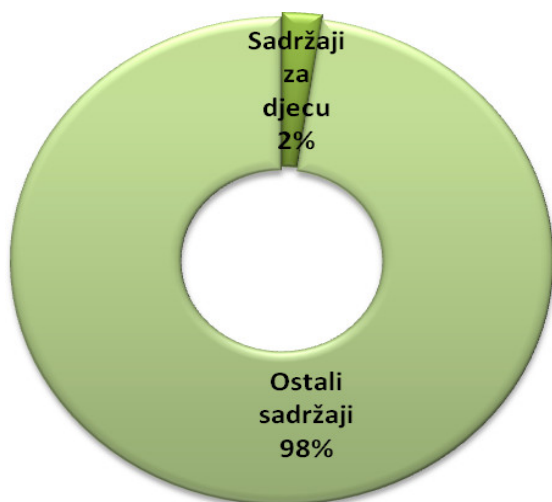
Zakonom o elektronskim medijima je propisano da se mora striktno voditi računa da se programski sadržaji, koji nijesu prilagođeni pojedinim uzrastima maloljetnih lica, moraju raspoređivati u vremenske periode (djelove dana) kada postoji najmanja vjerovatnoća da mogu biti dostupni dijelu populacije kojoj nijesu namijenjeni. Takođe, emiteri su dužni da takve sadržaje označavaju određenim zvučnim i vizuelnim oznakama.

Kako mediji novog digitalnog doba donose brojne izazove i nude raznovrsne mogućnosti, od presudne je važnosti odabir sadržaja kojima će djeca i mladi biti izloženi, ali i način upotrebe i kontekst u kojem ih najmlađi konzumenti doživljavaju. Da li će djeca kasnije postati kompetentni korisnici medijskih sadržaja, umnogome zavisi od njihovog ranog iskustva s medijima. S tim u vezi, posebna pažnja regulatora usmjerena je i na podsticanje i razvoj medijske pismenosti, kao ključne vještine u cilju zaštite maloljetnika i stvaranja bezbjednog medijskog prostora za kritičko procjenjivanje medijskih poruka.

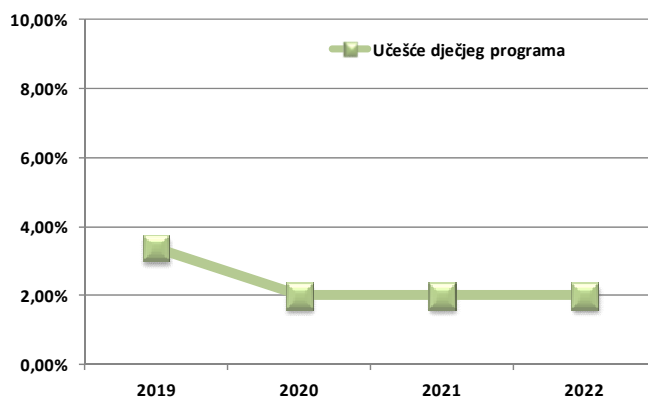
Imajući navedeno u vidu, ova informacija ima za cilj da prikaže dostupne podatke o tome kakva je ponuda televizijskih sadržaja za djecu na televizijama u Crnoj Gori, da preporuke za proizvodnju kvalitetnog sadržaja za djecu i ukaže na važnost aktivne uloge društva u cilju zaštite od potencijalno štetnih sadržaja.

Sadržaji namijenjeni djeci

Tokom jedne sedmice na programu 19 opštih televizijskih programa u Crnoj Gori **u prosjeku** se emituje 2%¹ dječjeg programa u odnosu na ukupno emitovani sadržaj. Ovi podaci su isti u odnosu na 2020. i 2021. godinu i niži za 40% u odnosu na podatke iz 2019. godine.

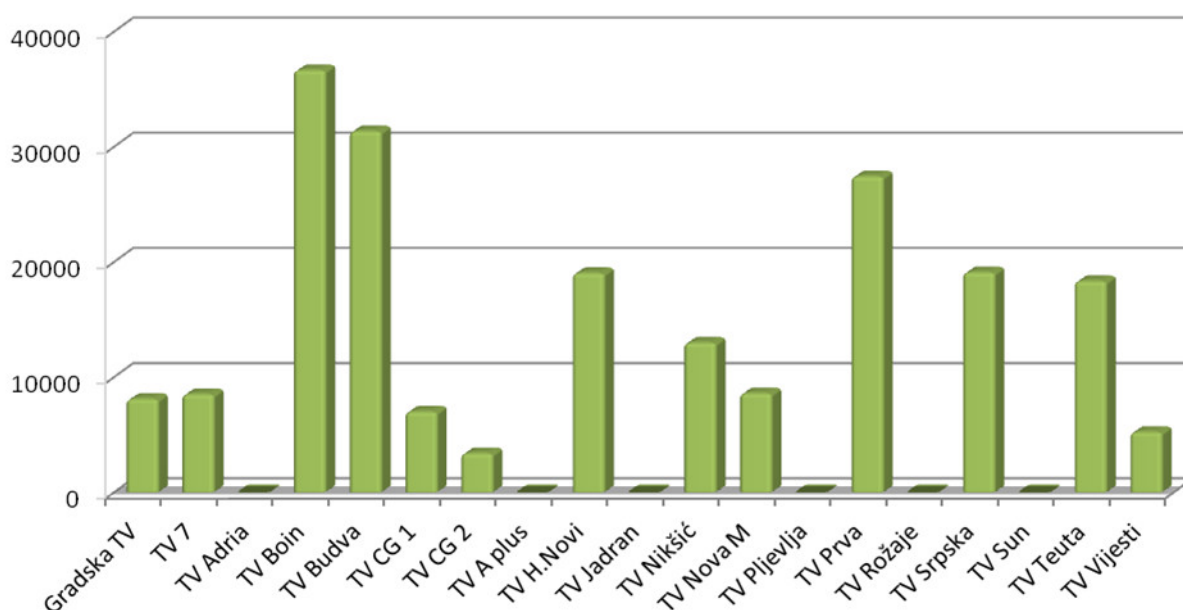

Grafik 1: Učešće sadržaja za djecu (prosjek) – 2022.g.

Grafik 2: Učešće sadržaja za djecu 2019-2022. g.

Posmatrajući televizijske emitere pojedinačno, najviše dječjeg programa ima u programu TV Bojn, sat i po svakodnevno (uz napomenu da je dominantno riječ o dugometražnim crtanim filmovima). Slijede TV Budva, TV Prva, TV Srpska, TV Herceg Novi i TV Teuta.

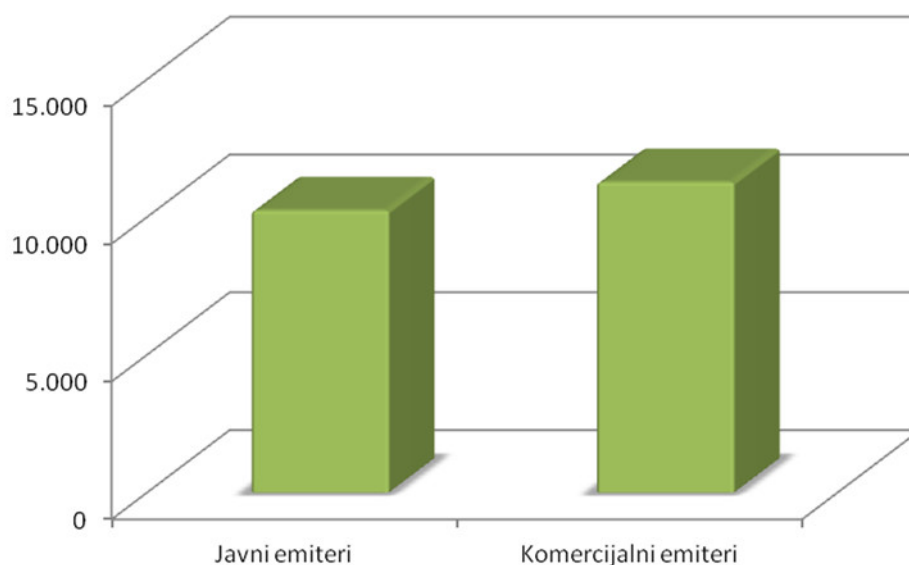

Grafik 3: Sadržaji za djecu u televizijskim programima (sekunde, sedmično)

Od posmatranih 19 televizijskih emitera, šest nije imalo sadržaja namijenjenih djeci, a šest emitera imaju manje od 2% (koliko iznosi prosjek).

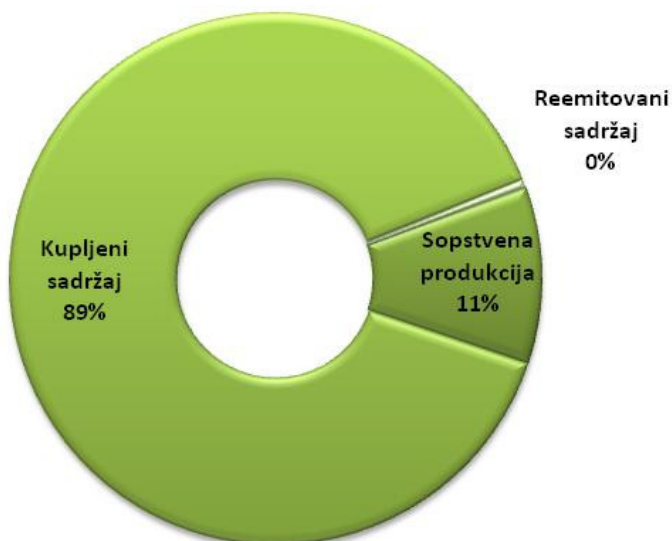
¹ Podaci za period oktobar – decembar 2022. godine

Upoređujući sedmični prosjek emitovanih sadržaja za djecu za osam javnih emitera i sedmični prosjek za 11 komercijalnih emitera, zaključuje se da je sadržaja za djecu više u programu komercijalnih televizija.

Grafik 4: Sedmični prosjek emitovanih sadržaja za djecu

Posmatrajući produkcijski izvor sadržaja namijenjenih djeci, veća je zastupljenost kupljenih od sadržaja iz sopstvene produkcije emitera. Od 13 televizijskih programa koji emituju sadržaj za djecu, svega četiri (TVCG 1, TV Vijesti, TV Nikšić i TV Budva) ima sadržaje za djecu u sopstvenoj produkciji.

Grafik 5: Sopstvena produkcija VS kupljeni sadržaj VS reemitovani sadržaj (prosijek)

Raznovrsnost programa u sopstvenoj produkciji je ograničena, kako po sadržaju tako i po prilagođenosti različitim uzrastima. Nedostatak lokalne produkcije koja bi podržala lokalne kulturne i druge vrijednosti ima za posledicu da djeca dominantno prate i medijske poruke primaju iz sadržaja koji ne odražavaju društveni kontekst u kojem rastu djeca u Crnoj Gori.

Od ukupno emitovanog programa za djecu najveći procenat, 53%, čine crtani filmovi.

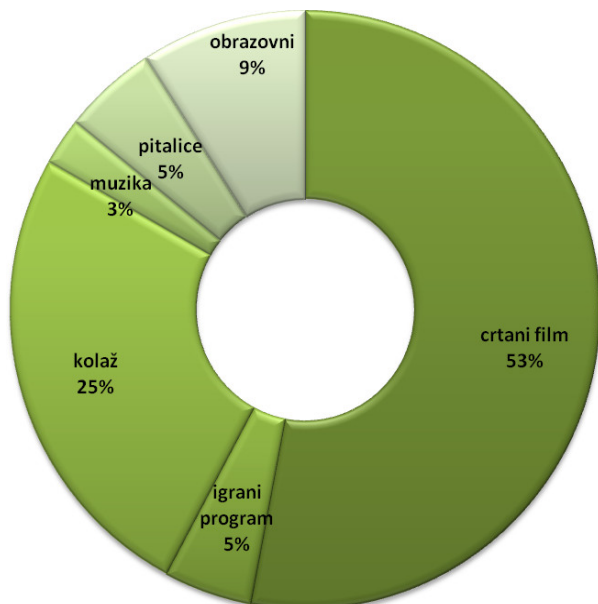
Na drugom mjestu, po učešću, je kategorija – kolažni programi. Ona obuhvata emisije koje obrađuju više oblasti interesantnih najmlađoj populaciji, a gdje je učešće djece značajno, kako u ulozi gostiju, tako i u ulozi prezentera. Nerijetko je angažovanje stručnih lica, saradnika (pedijatar, ljekara, biologa, sportista i sl.) koji u komunikaciji sa djecom iznose svoje savjete i zapažanja na zadatu temu.

U odnosu na prethodnu godinu (3%), emitovano je više sadržaja za djecu koji imaju primarno obrazovni karakter (9%).

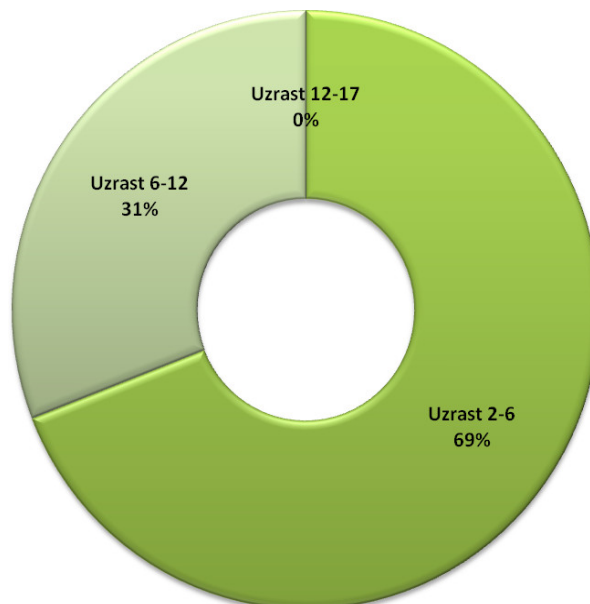
U posmatranom periodu emitovani su i igrani filmovi za djecu kao i snimci predstava, što je činilo 5% od ukupnog sadržaja namijenjenog najmlađoj publici.

Identičan procenat od 5% odnosi se i na kategoriju „pitalice“ u okviru koje djeca daju odgovore na unaprijed zadato pitanje.

Tako u programu posmatranih emitera gotovo da nema posebnih sadržaja koji se bave muzikom ili muzičkim obrazovanjem, već je riječ o snimcima dječjih festivala ili drugih izvođenja, koji nerijetko predstavljaju „popunu“ programa i često nemaju svoje stalno mjesto u programskoj šemi, ohrabruje podatak da je učešće kategorije „muzika“ značajno manji i iznosi 3%, u odnosu na 22% koliko je iznosio u prethodnoj godini.

Grafik 6: Struktura sadržaja namijenjenog djeci

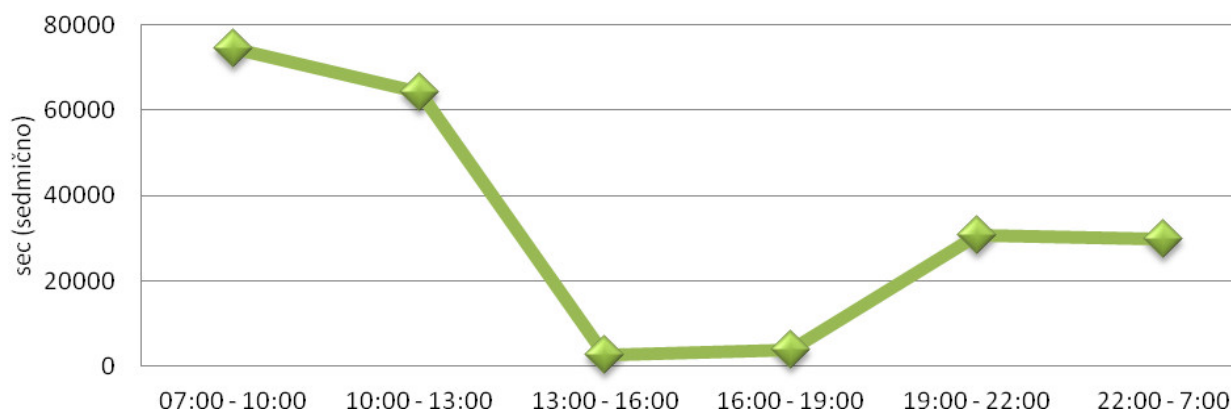

Grafik 7: Struktura sadržaja po uzrastu (procjena)

Najveći broj emisija za djecu prilagođen je uzrastu od 2 do 6 godina, 69% ukupno emitovanog sadržaja. Približno 31% sadržaja je prilagođeno uzrastu od 6 do 12 godina, dok sadržaja koji bi mogli biti namijenjeni maloljetnicima uzrasta od 12 do 17 godina nije bilo.

Sa druge strane istraživanje „Medijska pismenost – Djeca, roditelji i mediji u Crnoj Gori“, koje je Agencija sproveda tokom 2022. godine, pokazalo je da djeca u medijima najviše prate filmove, muzičke programe, i traže da gledaju smiješne video klipove. Svako deseto dijete kaže da redovno ili često prati politiku, a malo veći procenat od toga je one djece koja kažu da gledaju rijaliti programe, iako takvi programi najčešće imaju oznaku da su za 18+ populaciju.

Sadržaji namijenjeni djeci se uglavnom emituju u vikend blokovima od po nekoliko sati. Veoma je ograničen broj sadržaja za djecu koji se emituje tokom radne sedmice. Posmatrajući dnevnu dinamiku, najviše sadržaja se emituje u periodu do 10 časova, nakon čega broj emitovanih sadržaja opada. Nešto više sadržaja se bilježi u periodu nakon 19 časova. Jedan broj sadržaja se emituje i nakon 22 sata, što zapravo govori da se ovi sadržaji koriste kao „popuna“ programske šeme.

Grafik 8: Količina emitovanog sadržaja tokom dana

Linearni karakter televizijskog emitovanja nije uvijek usklađen sa dnevnim ritmom obaveza i slobodnog vremena kod djeteta, i kao takav konkuriše sa obiljem sadržaja u svakom trenutku dostupnih djeci online ili putem različitih platformi za distribuciju. Generalna je ocjena da koncentrisanje sadržaja za djecu u nekoliko sati tokom jutra dodatno stavlja u drugi plan televiziju kao linearni medij u odnosu na online platforme, ali i opšte (domaće) programe u odnosu na specijalizovane programe koji emituju cjelodnevni program namijenjen djeci. Istraživanje „Medijska pismenost – Djeca, roditelji i mediji u Crnoj Gori“, pokazalo je da gotovo svako dijete, uzrasta od 9 do 17 godina, posjeduje mobilni telefon, i gotovo svi imaju smartphone (pametni mobilni telefon). Takođe, gotovo svi elektronski komunikacioni uređaji koji postoje u domaćinstvu, dostupni su djeci u tim domaćinstvima. Veoma je mali procenat restrikcija, i prava je rijetkost da djeca nemaju pristup mobilnom telefonu, televizoru, kompjuteru/laptopu ili tabletu, ako tih uređaja ima u domaćinstvu.

Navedeno pokazuje da je došlo do velike promjene u načinu na koji najmlađi gledaoci pristupaju AVM sadržajima. Gledanost linearnog televizijskog programa (programa uživo) među djecom naglo je opala, jer su djeca stekla navike gledanja sadržaja na drugim medijskim platformama, odloženo u vremenu. Istovremeno, djeca u domaćinstvima sa niskim primanjima većinom će, ili isključivo, biti usmjerena na sadržaje u okviru linearne (ili free to air) televizije i na gledanje sadržaja uživo.

Obezbjeđivanje visokokvalitetnih sadržaja dostupnih svoj djeci zahtijeva dodatni napor u cilju obezbjeđivanja raznovrsnije i inovativnije ponude sadržaja za svu djecu. Djeca danas imaju pristup obilju obrazovnih, zabavnih i drugih programskih sadržaja koji su dostupni u okviru stranih televizijskih programa koji se distribuiraju u Crnoj Gori ali i na YouTube-u i drugim online platformama.

Većina emitovanog dječijeg programa nema interaktivni karakter, ograničeno podstiče razmišljanje ili učestvovanje gledaoca u temi. Kao primjer moglo bi se navesti emitovanje muzike za djecu bez komunikacije sa djetetom kao gledaocem, odsustvo kvizova ili generalno sadržaja u kojima se prezenteri, voditelji sadržaja obraćaju djeci pred ekranom i pitanjima, koja se mogu postaviti, pozivaju djecu na neku vrstu reakcije na emitovani sadržaj.

Godinama unazad, posebno zabrinjavajući je nedostatak inkluzivnosti TV sadržaja namijenjenog djeci. Učešće djece sa smetnjama u razvoju i invaliditetom, u programu pogodnom za najmlađe ne postoji. Djeca iz marginalizovanih grupa nijesu vidljiva u dječjem programu. U kolažnim programima koji podrazumijevaju učešće djece u programu ne prikazuju se djeca sa smetnjama u razvoju i invaliditetom, djeca koja pripadaju različitim etničkim i nacionalnim manjinama, djeca iz socijalno ugroženih porodica, djeca sa sela. Ova slika se značajno razlikuje od napora da se širem dječjem okruženju, u školi i drugim obrazovnim institucijama, radi na stvaranju inkluzivnog okruženja u kojem pripadnici socijalno marginalizovanih grupa ne bi bili diskriminirani.

Nerijetko se u sadržajima kolažnog tipa podilazi trendovima masovne kulture koji doprinose formiranju specifičnih (upitno) estetskih vrijednosti.

Agencija podsjeća na Preporuke za proizvodnju sadržaja za djecu (<https://aemcg.org/>)

Dobna prilagođenost sadržaja

Zakonom o elektronskim medijima je propisano da se mora striktno voditi računa da se programski sadržaji koji nisu prilagođeni pojedinim uzrastima maloljetnih lica moraju raspoređivati u djelove dana kada postoji najmanja vjerovatnoća da mogu biti dostupni dijelu populacije kojoj nisu namijenjeni.

Emiteri su dužni da takve sadržaje označavaju određenim zvučnim i vizuelnim oznakama. Pravilnikom o programskim standardima u elektronskim medijima predviđena je obaveza emitera da prije emitovanja sadržaja utvrde njegovu podobnost za određene uzraste. Emitovani sadržaji se raspoređuju u propisane vremenske termine, i emituju uz obavezno odgovarajuće vizuelno i zvučno upozorenje, kao i propisane grafičke oznake u uglu ekrana (12, 16 ili 18), tokom cijelog trajanja programskog sadržaja.

U posmatranom periodu, sadržaj koji je saglasno Pravilniku o programskim standardima morao biti označen kao sadržaj koji nije prilagođen pojedinim uzrastima, u većini slučajeva raspoređen je i označen na način kako je propisano Pravilnikom. Pojedini sadržaji nisu sadržali sva propisana upozorenja i oznake, ali u načelu sadrže informaciju koja obavještava gledaoca o dobnoj prilagođenosti sadržaja. Međutim, uprkos naporima koje regulator ulaže u cilju primjene pomenutih pravila, u programima crnogorskih emitera zabilježena su i određena kršenja koja su se uglavnom odnosila na neadekvatnu kategorizaciju filmskog i serijskog programa, kao i neadekvatno raspoređivanje sadržaja.

Adekvatno raspoređivanje i označavanje sadržaja predstavlja prvi korak u izgradnji sistema koji štiti maloljetnike od potencijalno štetnih sadržaja na televiziji. Stoga je jasna potreba za unapređenjem postojeće prakse. Sa druge strane, ovo ne garantuje da će djeca imati koristi od gledanja televizijskog sadržaja. Maksimiziranje koristi se postiže jedino ukoliko maloljetnici gledaju program koji odgovara dobi, koji je obrazovan, kreativan, zabavan, motivacijski, informativan, raznolik i zanimljiv. Takvi programi mogu unaprijediti kulturne i socijalne odnose, i omogućiti razvoj djeteta.

Sve navedeno ukazuje na važnost uloge roditelja u vezi sa navikama mlađe djece. Ta uloga mora podrazumijevati da roditelji:

- poznaju pravila vezana za označavanje sadržaja;
- budu svjesni uticaja štetnih sadržaja na njihovu djecu;
- vrše odabir sadržaja za svoju djecu;
- postavljaju ograničenja gledanja;
- razgovaraju o televizijskim sadržajima sa svojom djecom.

Navedeno se postiže kontinuiranim naporom društvene zajednice na unapređenju znanja vezanih za bezbjednu konzumaciju medijskih sadržaja.

Ocjene i zaključci

1. Tokom jedne sedmice na programu 19 opštih televizijskih programa u Crnoj Gori u prosjeku se emituje 2% dječjeg programa u odnosu na ukupno emitovani sadržaj. Ovi podaci su isti u odnosu na 2020. i 2021. godinu i niži za 40% u odnosu na podatke iz 2019. godine.

2. Posmatrajući produkcijski izvor sadržaja namijenjenih djeci, veća je zastupljenost kupljenih od sadržaja iz sopstvene produkcije emitera. Od 13 televizijskih programa koji emituju sadržaj za djecu, svega četiri (TVCG 1, TV Vijesti, TV Nikšić i TV Budva) ima sadržaje za djecu u sopstvenoj produkciji.

3. Od ukupno emitovanog programa za djecu najveći procenat, 53%, čine crtani filmovi. Na drugom mjestu (25%) je kategorija kolažnih programa za djecu. Učešće muzičkih sadržaja značajno je manji i iznosi 3%, u odnosu na 22% koliko je iznosio u prethodnoj godini.

4. Najveći broj emisija za djecu prilagođen je uzrastu od 2 do 6 godina, 69% ukupno emitovanog sadržaja. Približno 31% sadržaja je prilagođeno uzrastu od 6 do 12 godina, dok sadržaja koji bi mogli biti namijenjeni maloljetnicima uzrasta od 12 do 17 godina nije bilo.

5. Sadržaji namijenjeni djeci, kako po svojoj količini tako i po svojoj raznovrsnosti, ne mogu zadovoljiti narastajuće potrebe najmlađe populacije koja se, usljed nedostatka sadržaja, okreće inostranim televizijskim kanalima i online sadržajima.

6. Razlozi za usmjerenost djece ka internetu i televizijskim programima koji se distribuiraju putem kablova i drugih platformi za distribuciju sadržaja, mogu se tražiti i u promijenjenim navikama savremenih gledalaca i činjenici da linearni sadržaji vremenom gube na značaju kod određenih kategorija programa.

7. Ne smije se zaboraviti da su djeca u domaćinstvima sa niskim primanjima većinom, ili isključivo, usmjerena na sadržaje u okviru linearne (ili free to air) televizije. Obezbeđivanje visokokvalitetnih sadržaja dostupnih svoj djeci zahtijeva dodatni napor u cilju obezbeđivanja raznovrsnije i inovativnije ponude sadržaja za svu djecu.

8. Unapređenje programa za djecu koji se emituje na programu domaćih televizija, bi značilo da se pored značajno veće količine programa, emituje savremeniji, interaktivniji, participativniji i inkluzivniji, sadržaj za djecu, sa što većim učešćem sopstvene produkcije koja bi podržala autohtone kulturne vrijednosti i proizvodnju sadržaja koji bi odražavao društveni kontekst u kojem rastu djeca u Crnoj Gori.

9. Maksimiziranje koristi od gledanja televizijskih sadržaja postiže se jedino ukoliko maloljetnici gledaju program koji odgovara dobi, koji je obrazovan, kreativan, zabavan, motivacijski, informativan, raznolik i zanimljiv. Sve navedeno ukazuje na važnost uloge roditelja u vezi sa navikama djece.

10. Imajući u vidu povećanu izloženost djece različitim nepodobnim, i za njihov uzrast, neadekvatnim i neprilagođenim sadržajima, neophodne su aktivnosti na unapređenju analitičkog i kritičkog vrednovanja sadržaja. Navedeno se postiže kontinuiranim naporom društvene zajednice na sticanju i unapređenju znanja vezanih za bezbjednu konzumaciju medijskih sadržaja.

 Sektor za monitoring,
Sunčica Bakić